

Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав»

КРАЄЗНАВСТВО ПЕРЕЯСЛАВЩИНИ

Щорічник

Випуск 1

Переяслав – Кам'янець-Подільський

2019

УДК 94:908](477.41-22)(058)

К 78

*Видання засноване Національним історико-етнографічним заповідником
«Переяслав» у 2019 р. (протокол засідання Вченої ради № 5 від 1 жовтня 2019 р.)*

*Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
Серія КВ №24282-14122 Р від 23 грудня 2019 р.*

Редакційна колегія:

Вовкодав В. О., Вовкодав С. М., канд. іст. наук Гайдаєнко І. В., Горбовий О. А. (відповідальний секретар), канд. іст. наук, проф. Колибенко О. В., канд. іст. наук, доц. Лукашевич О. М. (голова), канд. іст. наук, Нагайко Т. Ю. (відповідальний редактор), Нагайко К. М.

Випуск 1

Рецензенти:

д-р. іст. наук, доц. Демуз І. О.,
канд. іст. наук, с.н.с. Бажан О. Г.

К 78 Краєзнавство Переяславщини : щорічник / [упоряд.: Т. Ю. Нагайко, О. А. Горбовий ; відп. ред. Т. Ю. Нагайко]. Переяслав (Київ. обл.) ; Кам'янець-Подільський (Хмельниц. обл.) : ТОВ «Друкарня «Рута», 2019. Вип. 1. 296 с.

У виданні публікуються наукові дослідження у галузі історичного краєзнавства та суміжних напрямків, документальні джерела, що стосуються історичної Переяславщини, наводяться довідкові відомості щодо краєзнавчої бібліографії, пошукових студій, заходів тощо.

Для науковців, студентів гуманітарних факультетів, музейних працівників, краєзнавців.

ISSN 2709-815X

© НІЕЗ «Переяслав», 2019

© Автори публікацій, 2019

ЗМІСТ

Передмова (<i>Тарас Нагайко</i>)	5
------------------------------------	---

Студії

Переяславська земля у другій половині XIII–XIV ст.: кордони та заселення (<i>Андрій Блануца</i>)	10
Олексій Васильович Воблий: доля педагога (<i>Олексій Воблий</i>)	14
Затоплене Придніпров'я: збереження архітектурних пам'яток у музеях просто неба (1927–1980 рр.) (<i>Олександр Горбовий</i>)	18
Пам'ятки НІЕЗ «Переяслав» у мюзиклі «Сорочинський ярмарок» (<i>Єгор Єгоров</i>)	23
Музей народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини в публікаціях газети «Вісник Переяславщини»: до питання створення та функціонування (<i>Олена Жам</i>)	33
Мотиви рідного краю в поезії Наталії Лівницької-Холодної (<i>Олег Коломієць</i>)	38
Військові походи козаків Переяславського полку в 1680–1690-их рр. (<i>В'ячеслав Лоха</i>)	45
Розвиток краєзнавства на Переяславщині: загальний огляд (<i>Тарас Нагайко</i>)	52
Особливості художнього моделювання об'єктів архітектури Переяслава у творах українських письменників (<i>Володимир Подрига</i>)	59
Видання 50–90 рр. XX ст. як джерело дослідження розвитку музейної справи на Переяславщині (<i>Наталія Ревега</i>)	66
Всеукраїнський історико-культурологічний форум «Сікорські читання» – вагомий чинник краєзнавчих досліджень Переяславщини та України (<i>Юрій Фігурний</i>)	71
До історії школи села Підсінне Переяслав-Хмельницького району Київської області (<i>Наталія Шкіра</i>)	76

Джерела

Відомість про власників маєностей другої полкової сотні Переяславського полку 1765 року (<i>Юрій Коржов</i>)	88
Сповідні розписи Вознесенського собору м. Переяслава за 1834 р. та 1840 р. (<i>Андрій Кравцов</i>)	95
Стенограма інтерв'ю із Палагуютою Миколою Петровичем (1928–2012)	102

Словник

Священнослужителі, церковнослужителі та старости Миколаївської церкви с. Комарівки Переяславського повіту (за матеріалами полтавських єпархіальних відомостей) (<i>Наталія Ревега</i>)	126
--	-----

Краєзнавчі зустрічі

Стенограма засідання круглого столу з нагоди пошанування постаті Петра Панфиловича Дремлюги (1899–1991)	132
---	-----

Наукова спадщина

Нарис історії колонізації Переяславської землі до початку XVI в. (<i>Олександр Андріяшев</i>)	148
---	-----

Довідково-бібліографічні відомості

Список видань серії «Краєзнавча бібліотека Переяславщини» за 2015–2019 рр.	170
Бібліографія з історії Переяславщини за 2018 р.	171
Анотований покажчик згадок про Переяславщину в наукових публікаціях за 2018 р.	196
Анотований покажчик публікацій джерел за 2018 р.: Переяславщина (документи, листи тощо)	218
Анотований список краєзнавчих публікацій газети «Вісник Переяславщини» за 2018 р.	222
Іменний покажчик до анотованого списку краєзнавчих публікацій газети «Вісник Переяславщини» за 2018 р.	237
Географічний покажчик до анотованого списку краєзнавчих публікацій газети «Вісник Переяславщини» за 2018 р.	249
Предметно-тематичний покажчик до анотованого списку краєзнавчих публікацій газети «Вісник Переяславщини» за 2018 р.	255
Огляди, рецензії, інформація	
Краєзнавчий хронограф – 2018	272
У НІЕЗ «Переяслав» відбувся круглий стіл за підсумками археологічного сезону 2017 р. (Тарас Нагайко)	280
Лекція для воїнів-артилеристів: «Переяслав у історії: міфи, реальність та історична пам'ять» (Тарас Нагайко)	280
У НІЕЗ «Переяслав» відбувся круглий стіл «Фактор простору в історичних дослідженнях» (Тарас Нагайко)	281
Переяславу 1111 років (Наталія Шкіра)	281
Відбулася перша презентація виставки «Краєзнавство Переяславщини» (Наталія Ревега)	282
Працівники НІЕЗ «Переяслав» узяли участь у всеукраїнській науковій конференції (Тарас Нагайко)	282
Вікіпроект «Переяслав» (Тарас Нагайко)	283
17 жовтня відбувся VII Всеукраїнський історико-культурологічний форум «Сікорські читання» (Тарас Нагайко)	284
Відбувся круглий стіл «Краєзнавство Переяславщини: дослідження, проблеми, постаті» (Тарас Нагайко)	285
Стартував науково-просвітницький проект «Краєзнавчі зустрічі» (Тарас Нагайко)	286
Відбувся краєзнавчий круглий стіл «Затоплені села Переяславщини» (Тарас Нагайко)	287
Побачила світ чергова книга серії «Краєзнавча бібліотека Переяславщини» (Тарас Нагайко)	288
Список членів Переяслав-Хмельницького міського осередку Київської обласної організації Національної спілки краєзнавців України станом на 2018 рік	290
Відомості про авторів	294

ДЖЕРЕЛА

СПОВІДНІ РОЗПИСИ ВОЗНЕСЕНСЬКОГО СОБОРУ М. ПЕРЕЯСЛАВА ЗА 1834 Р. ТА 1840 Р.

Сповідні розписи (відомості) – це щорічні поіменні реєстри парафіян церкви, які сповідалися у священика. При їх складанні застосовувався подвірний принцип обліку. Записувалося прізвище та ім'я парафіянина, членів його родини із зазначенням віку та соціального стану. Якщо парафіянин тривалий час був відсутній на сповіді, вказувалася причина його відсутності¹. Їхнє регулярне ведення на теренах Російської імперії та підконтрольній їй території тривало з середини XVIII ст. і припинилося в 1917 р.

Вознесенський собор, побудований у 1695–1700 рр., був катедральним храмом однойменного монастиря та центром відновленої в 1700 р. Переяславської єпархії². У 1816 р. монастир ліквідували, ченців перевели в м. Саратов³. Собор лишився катедральним храмом до 1847 р., коли Полтавську катедру (була перейменована з Переяславської в 1803 р.) перевели у м. Полтаву⁴.

Нині відомо про існування двох сповідних розписів Вознесенського собору: за 1834 р. та 1840 р. Використовуючи матеріали наведених сповідних розписів можна встановити поіменний склад соборного причту, хору та служників; чиновників, що працювали в Полтавській духовній консисторії (орган єпархіального управління при катедрі); членів їх сімей. Сповідний розпис 1834 р. містить більше інформації про склад хору. Натомість відомість за 1840 р. про склад хору майже не повідомляє, але подає штат консисторії. Додаткову інформацію про осіб, вказану в примітках, отримано з довідкового видання, що друкувалося в Російській імперії – «Месяцеслов и

общий штат Российской империи» за відповідні роки.

Оприлюднені сповідні розписи нині зберігаються в Державному архіві Полтавської області (м. Полтава)⁵. Основна частина документів цього архіву загинула в 1941–1943 рр. Зокрема, були втрачені фонди всіх релігійних установ⁶. Сповідні розписи Вознесенського собору передали до Полтавського архіву в 1956 р. з Центрального державного історичного архіву УРСР у м. Київ (нині Центральний державний історичний архів України у м. Київ, по тексту далі ЦДІА УРСР у м. Києві)⁷. Обставини потрапляння документів до Києва вимагають окремого дослідження, адже більшість архівної облікової документації періоду до 1941 р. нині відсутня⁸.

Публікація документів здійснюється науково-популярним методом транслітерації текстів XIX ст. Збережено розташування елементів тексту, мовні особливості та загальну структуру документу. Правопис наближений до сучасних норм. Відсутні в сучасному алфавіті літери замінені на відповідники: буква «ѣ» замінена на «е», «ѐ» – на «ф», буква «ѡ» (зустрічається в слові «Сѡмеонъ» в сповідному розписі 1834 р.) замінена на «и», твердий знак «ѣ» в кінці слів опущений. Буква «і» замінена на «и». Вживання великої літери «N» (використовується замість великої «H» в сповідному розписі 1834 р.) збережено. Нумерацію аркушів подано зліва на полях. Відсутні частини тексту подаються в квадратних дужках. Нерозбірливий текст поданий крапками в квадратних дужках. Кінець аркушу позначений двома похилими рисками. Заголовки стовпчиків

¹ Лобко Н. В. Генезисні дослідження: минуле і сучасне. *Українознавство-2002. Календар-щорічник*. Київ, 2001. С. 102–103.

² Житель города Переяслава. Вознесенская церковь в городе Переяславе. *Полтавския епархияльныя ведомости. Часть неофициальная*. 1868. № 15. С. 347–348.

³ Там само. С. 352.

⁴ Там само.

⁵ ДАПО (Державний архів Полтавської області). Ф. 706. Оп. 4. Спр. 226. Арк. 1–3; Спр. 269. Арк. 1–3.

⁶ Чиркова М. Ю., Коротенко В. В. Матеріали генеалогічного характеру в Державному архіві Полтавської області. *Архіви України*. 2015. № 5-6. С. 271–272.

⁷ Опис 4 з ф. 706, до якого входять сповідні розписи, до цього був частиною фонду, що зберігався в ЦДІА УРСР у м. Києві. Див.: ДАПО. Справа фонду 706. Арк. 13.

⁸ В обліковій документації міститься запис, що документи надійшли до ЦДІА УРСР у м. Києві в березні 1944 р. Див.: Там само.

сповідних розписів вказуються лише на першому аркуші, а в наступних не дублюються.

Нумерацію осіб у сповідному розписі 1834 р., який, вочевидь, незакінчений, продовжено в ква-

дратних дужках до кінця документу. У тексті сповідного розпису 1840 р. помилку нумерації та підрахунку кількості парафіян виправлено і виділено курсивом.

* * *

**1834 р., Переяслав – Сповідний розпис катедрального Вознесенського собору
м. Переяслава за 1834 р.**

дворов	число		Духовни и их домашние	Лета от рож- дения		Показание действия		
	людей			[мужеска]	[женска]	Кто был у испо- веди и святого прича- стия	Ктож испо- веда- лся то- кмо а не при- части- лся и за каким вино- сло- вием	Ко- торые у испо- види Не были
	мужеска	женска						
1 зв.	1		Протоиерей Симеон Дамианов сын Стронский ¹²	53		Бы		
		1	Жена его Александра Петрова		47			
		2	Дочь их Анна		14	}		
		3	Мать Александры[,] Мария Кириа- нова Базылевична[,] протоиерея Пе- тра жена		75			
	2		Ключарь протоиерей Андрей Васи- лиев Крыжановский ¹³	49				
		4	Жена его Параскева Иванова Дети их		44	}		
		3	Андрей	16				
		5	Ольга		5	ли		небы ли //
		4	Виктор	3				
		5	Священник Павел Динисиев Диоми- дов	39				
		6	Жена его Анна Иосифова Дети их:		24			
		6	Александр	3				
		7	Николай	2				
2	8	Протодиякон Василий Михайлов Смерчинский Дети его	37					
	7	Феодосия		14				

⁹ Остання буква слова «х» винесена над рядком.

¹⁰ Нерозбірливе слово.

¹¹ Застаріле слово, синонім слова «причина».

¹² Протоіерей катедрального Вознесенського собору, член віспяного комітету (існували приблизно з поч. XIX ст. для боротьби проти розповсюдження віспи) та консисторії. У 1834 р. – ключар Вознесенського собору; в 1835 р. – піклувальник про бідних духовного чину та екзаменатор. Див.: Месяцеслов и общий штат Российской империи на 1834 : в 2-х ч. Санкт-Петербург, 1834. Ч. 1. С. 383; Месяцеслов и общий штат Российской империи на 1835 : в 2-х ч. Санкт-Петербург, 1835. Ч. 1. С. 376.

¹³ Протоіерей катедрального Вознесенського собору, член консисторії та благочинний. У 1834 р. – екзаменатор ставлеників; в 1835 р. – ключар Вознесенського собору та цензор проповідей. Див.: Там само.

1840 р., Переяслав – Сповідний розпис катедрального Вознесенського собору м. Переяслава за 1840 р.

1	Ведомость								
	Переяславского кафедрального Вознесенского собора обретающихся при оном людей нижеявленных чинов со изъявлением против каждого имени о бытии их во святую четыредесятницу у исповиди и святого причастия, и ктож исповедался токмо а не причастился и ктож не исповедался учинена 1840 года.								
	Домов или дворов	число людей		Духовные и их домашние	лета от рождения		Показания действа		
мужеская		женская	мужеская		женская	Кто был у исповиди и святого причастия	Кто исповедался токмо а не причастился и почему	Кто не был у исповиди	
1	зв.	1		Протоиерей Симеон Дамианов Стронский ¹⁶	58				
			1	Жена его Александра Петрова		52			
			2	Дочь их Анна		19			
			3	Мать Александры[,] Мария Кириллова Базилевская		81			
		2		Протоиерей Иоанн Александров Сияльский ¹⁷	31				
			4	Жена его Александра Леонтиева		24			
			5	Дети их Серафима		3			
			3	Никанор		1			
			4	Протоиерей Павел Дионисиев Диомидов ¹⁸		42			
				Дети его					
	5	Александр		8					
	6	Николай		7 //					
	7	Протоиерей Михаил Григориев Фесенко ¹⁹		36					
	6	Жена его Анна Иванова			31				
		Дети их:							
	8	Николай		4					
2		9	Роман		3				
		10	Диакон Артемон Василиев Малишевский		27				
		7	Жена его Анна Кондратьева		21				

¹⁶ Протоіерей катедрального Вознесенського собору, благочинний, піклувальник про бідних духовного чину, член вісяного комітету та консисторії. Див.: Месяцеслов и общий штат Российской империи на 1840 : в 2-х ч. Санкт-Петербург, 1840. Ч. 1. С. 337.

¹⁷ Протоіерей та ключар катедрального Вознесенського собору, екзаменатор, професор філософських наук, магістр, викладач 1-го класу філософії в Полтавській духовній семінарії (семінарія на той час знаходилася в Переяславі), член консисторії. Див.: Там само. С. 337, 391.

¹⁸ Протоіерей катедрального Вознесенського собору, вчитель громадянської історії 1-го класу і французької мови в Полтавській духовній семінарії, наглядач Переяславського духовного училища. Див.: Там само. С. 391.

¹⁹ Священник катедрального Вознесенського собору, благочинний та член консисторії. Див.: Там само. С. 337.

3	11	8	Диакон Кирилл Иванов Базилевич	25	19				
			Жена его Анна Алексеева						
	12		Диакон Афанасий Григориев Романовский	41					
4	13		Иподдиака Лаврентий Иванов Запольский	30					
	14		Иподдиака Лука Иванов Елинский	27					
	15		Певчий Александр Федоров Мораческий	30					
	16		Пономарь Павел Иванов Плотницкий	27					
5	17		Пономарь Василий Гаврилов Романенко	23					
	18		Звонарь Лев Иванов Виривский	19					
	19		Звонарь Иван Григориев Стефановский	22 //					
2		9	Чиновники служащие в Полтавской духовной консистории и их домашние						
	20		Секретарь Полтавской духовной консистории[,] коллежский секретарь Иван Павлов Архаров	36					
			Жена его Пелагия Алексеева		27				
			дети их						
			10	Анна		7			
			11	Раиса		4			
			12	София		2			
	6		21		Столоначальник[,] губернский секретарь Григорий Николаев Барвинский	30			
			22		Архивариус[,] губернский секретарь Силуан Григориев Магеровский	35			
			23		Канцелярист Димитрий Ильин Залеский	27			
			24		Канцелярист Михаил Василиев Ильин	23			
			25		Канцелярист Василий Григориев Александровский	23			
26		Канцелярист Иван Романов Петровский	23						
27		Канцелярист Степан Гаврилов Сподин	20						
28		Канцелярист Михаил Яковлев Кокольницкий	24 //						
29		Канцелярист Андрей Иванов Трипольский	24						
30		Канцелярист Димитрий Андреев Бориславский	23						
31		Канцелярист Иван Федоров Трипольский	20						
2 зв.	32		Канцелярист Иван Николаев Барвинский	24					
			Прислуги протоиерея Симеона Стронскаго						
	33		Крестьянин Петр Димитриев Сობоль	17					

3	34	13	Крестьянка Иулияния Михайлова Павленовна ²⁰	26	62			
		14	Крестьянка Христина Игнатиева Вороновна ²¹		32			
		15	Крестьянка Феврония Леонтиева Кучерева		17			
			Прислуги ключаря протоиерея Иоанна Сияльского					
			Крестьянин Павел Ефимиев Благий холост					
		16	Отпущенная из крестьян Стефанида Григоренкова		53			
	35	17	Крестьянка Анна Стефанова Барсунова	24 //				
			Прислуги протоиерея Павла Диомидова					
			Крестьянин Исидор Иоаннов Кравець	26				
		18	Жена его Мелания Тимофеева	23				
		19	Параскева Иоаннова Труханка	20				
		20	Василиса Иоаннова Прошачка	16				
			[Прислуги] протоиерея Михаила Фесенка					
21	Мария Яковлева Куждовна	20						
22	Дария Иванова Зубкова	19						
23	Служительница диакона Артемона Малашевского[,] Анна Матвеева Гриценкова	17						

Всего при вишеписанном кафедральном соборе без приходских дворов		Число людей обоого пола									
		Исповедавшихся и причастившихся		Исповедавшихся только, а не причастившихся		Неисповедавшихся				Итого	
						От 7 лет до престарелости за нерадением		За малолетством ниже 7 лет			
1	2	муж.	жен.	муж.	жен.	муж.	жен.	муж.	жен.	муж.	жен.
	Духовных	15	7					4	1	19	8
	Служителей из крестьян	3	11							3	11
[3]	Чиновников служащих в конситории	13	1						3	13	4
	Итого	31	19					4	4	35	23

Собора протоиерей Симеон Стронский
Протоиерей Михаил Фесенко

Державний архів Полтавської області. Ф. 706. Оп. 4. Спр. 269. Арк. 1–3.

²⁰ У сповідному розписів 1834 р. це Іуліанія Федорова Павленкова.

²¹ Вірогідно, що в сповідному розписі 1834 р. це Христина Ігнатовна Соловйова.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

БЛАНУЦА Андрій Васильович – кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник відділу історії України середніх віків та раннього нового часу.

ВОБЛИЙ Олесій Васильович – незалежний дослідник, вивчає постать Воблого О. В.

ГОРБОВИЙ Олександр Анатолійович – молодший науковий співробітник відділу історичного краєзнавства Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

ЄГОРОВ Єгор Григорович – молодший науковий співробітник відділу історичного краєзнавства Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

ЖАМ Олена Михайлівна – кандидат історичних наук, завідувач науково-дослідного відділу «Музей хліба» Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

КОЛОМІЄЦЬ Олег Родіонович – незалежний дослідник, краєзнавець, член спілки письменників України, Почесний громадянин міста Переяслава-Хмельницького.

КОРЖОВ Юрій Борисович – незалежний дослідник, член Національної спілки краєзнавців України.

КРАВЦОВ Андрій Миколайович – аспірант Інституту української археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського НАН України.

ЛОХА В'ячеслав Анатолійович – кандидат історичних наук, доцент кафедри географії, екології і методики навчання, керівник навчально-наукового центру генеалогічних досліджень та історичної регіоналістики ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

НАГАЙКО Тарас Юрійович – кандидат історичних наук, завідувач науково-дослідного відділу історичного краєзнавства Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

ПОДРИГА Володимир Миколайович – кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник відділу національної бібліографії Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

РЕВЕГА Наталія Миколаївна – старший науковий співробітник відділу історичного краєзнавства Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

ФІГУРНИЙ Юрій Степанович – кандидат історичних наук, завідувач відділу української етнології Науково-дослідного інституту українознавства МОН України.

ШКІРА Наталія Миколаївна – молодший науковий співробітник відділу історичного краєзнавства Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

Наукове видання

Краєзнавство Переяславщини : щорічник / [упоряд.: Т. Ю. Нагайко, О. А. Горбовий ; відп. ред. Т. Ю. Нагайко]. Переяслав (Київ. Обл.) ; Кам'янець-Подільський (Хмельниц. Обл.) : ТОВ «Друкарня «Рута», 2019. Вип. 1. 296 с.

Редакційна колегія може не поділяти фахову думку авторів публікацій, залишає за собою право редагувати та скорочувати надані тексти. Передрук та відтворення опублікованих матеріалів будь-яким способом дозволяється лише при посиланні на це видання. Відповідальність за достовірність поданої інформації несуть автори та упорядники матеріалів.

Відповідальний редактор:

Т. Ю. Нагайко

Упорядники:

Т. Ю. Нагайко, О. А. Горбовий

Верстка та літературна корекція:

К. М. Нагайко

Дизайн обкладинки:

С. М. Вовкодав

Адреса редакції:

08400, Київська область, м. Переяслав, вул. Шевченка, 8

Тел. +38(04567)5-41-03; niez.pereyaslav@gmail.com

Підписано до друку 3.12.2020 р. Формат 60×84/8.

Папір офсетний. Ум. друк. арк. 38. Гарнітура Times New Roman.

Наклад: 100 прим.

Віддруковано ТОВ «Друкарня «Рута»

м. Кам'янець-Подільський, вул. Руслана Коношенка, 1

Тел. (03849) 4-22-50; drukruta@ukr.net.

Свідоцтво ДК № 4060 від 29.04.2011 р.